

UDK 37.013.3

Primljeno 15. listopada 2007.

Prihvaćeno 5. studenoga 2007.

Pedagogija: prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja

Vlatko Previšić
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za pedagogiju

Sažetak

Rad polazi od svoje temeljne, i prigodne, zadaće da kao uvodni referat dotakne aktualne probleme pedagogijske znanosti u nas i svijetu, te njezinu refleksiju na odgojno obrazovnu praksu. Pritom se nužno polazi od novijeg povijesnog konteksta, zatim sadašnjeg stanja i pogleda u sutrašnjicu obzirom na glavni naslov: kako cjeloživotnim obrazovanjem zakoračiti u društvo znanja koje nam je već na pragu. Stoga se u radu kreće od postmodernih i multikulturalnih društvenih promjena; globalizacije i sveopće tehnološke internetizacije do otvorene i pluralne društvene scene, kao konteksta bez kojega se ne može promišljati suvremena pedagogijska znanost. Tek na temelju toga moguće je propitati što i kako pedagoški činiti u svjetlu tih promjena i radu s nekom novom, on-line generacijom. U tim novim obzorjima pedagogija mora ponuditi kreativne odgovore na obrazovnu svakodnevnicu od institucionalnih, preko obiteljskih, medijskih do različitih neformalnih odgojnih, socijalizacijskih i obrazovnih utjecaja. Može li, i na koji način, današnja pedagogija, učitelji i pedagozi odgovoriti na ove izazove.

Ključne riječi: pedagogija, cjeloživotno obrazovanje, društvo znanja, odgoj, obrazovanje, pedagozi.

Uvod

Bilo kakavo promišljanje pedagogije u odnosu prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja, kao niti uopće razgovor o stanju odgojno-obrazovne teorije i prakse, u nas i bilo gdje, nikako nije moguć bez široka zahvaćanja društvenog i vremenskog konteksta; bez povijesne retrospektive - ali ne samo vlastite, kako se to obično čini, ma koliko i takav pristup ima koristi i opravdanja - bez objektivna opisa današnjeg stanja i bez optimistična pogleda u

budućnost. Pedagogija je važna društvena znanost koja svoju humanu i socijalnu ulogu mora ostvarivati u suradnji s drugim znanostima participirajući u svakodnevnom vrlo dinamičnim promjenama na globalnoj i užoj razini općeg i vlastitog bića, vodeći pritom svakako računa o starim i novim vrijednostima. Pritom ona mora brinuti da kao „angažirana znanost” ne postane ničija bilo ideološka, bilo stranačka ili bilo koja druga sluškinja. Njezin senzibilitet za promjene mora je na vrijeme usmjeriti novome i boljem, ne gubeći zbog toga vlastiti identitet, niti ostajući usamljena u praćenju događanja

oko sebe. U njezinu vlastitom kurikulumu trebaju biti jasna znanstvena polazišta, predmet i cilj, trajni zadaci, sadržaji i načini rada, mjesta i faktori realizacije te objektivne valorizacije. Ništa od toga, međutim, ne treba biti nedodirljivo, idealno i nepromjenjivo da bi sputavalo bilo kome kreativnost, stalnu i trajnu potrebu za usavršavanjem te nužnim prilagođavanjem. Samo se rigidna svijest i vanjska samodopadljivost ne mijenjaju živeći u slici tobožnjeg savršenstva.

S toga je gledišta cilj svake teorije i paradigme u pedagogiji da pruži objektivne i relativno pouzdane smjernice za praktični odgojni rad. Mnoštvo različitih znanstvenih koncepcija, koje ukazuju na svrhu i načine pedagoškog djelovanja, proizašle su, kao što znamo, iz različitih polazišta i multidisciplinarnih pristupa: filozofskih mišljenja, bioloških korijena, antropoloških izučavanja, psihologijskih disciplina, socioloških i drugih razvojnih teorija, koje trebaju, u konačnici, pomoći čovjeku u njegovu stjecanju potrebnih znanja, individualizaciji, socijalizaciji i inkulturaciji. Danas su krute teorije i paradigme (kao uzorci, primjeri, obrasci, matrice, naputci i tsl.), u većini znanstvenih disciplina već sasvim prevladane teme (još uvijek se samo u našoj pedagogiji s njima zakašnjelo paradira), jer sputavaju čovjekove prirodne (višestruke) mogućnosti, a nedovoljno uvažavaju vanjske promjene, tehnička otkrića i druga suvremena dostignuća.

Ma koliko, opet, paradigme i bile *passé*, teorijski su za svaku znanost važne jer s drugim znanstvenim pristupima čine cjeline koje se međusobno nadopunjavaju, a po tome što se ponekad preklapaju, pa i razlikuju, ne moraju biti unaprijed nepomirljive i suprotstavljene. Danas su ionako među znanostima poželjni, zapravo prijeko potrebni, znanstveni dijalozi, interdisciplinarna suradnja, komplementarna komunikacija i konciliijantna povezanost, sve do kreativnih sukobljavanja. Po toj otvorenosti mjeri se suvremenost svake pojedinačne znanstvene discipline i njezina stvarna okrenutost budućnosti. Upravo zato i naša pedagogija u današnjem društvu znanja, ukoliko ne želi biti izvan tih tijekova zatvorena u autonomiju vlastite puževe kućice, mora otvoriti svoje okvire koji je sputavaju da bude istinska integracijska znanost o odgoju. To će ujedno biti najbolji odgovor, svima onima na koje se to

odnosi, kako otvorenost nije slabost, nego dapače iskazivanje samopouzdanja, hrabrosti i vlastite odgovornosti – prema unutra i prema vani.

Postmoderni društveni izazovi

Svekolike, različite i vrlo potresne društvene promjene što se posljednjih godina događaju na široj svjetskoj, i jednako domaćoj razini, ne mogu, naravno, mimoći niti našu teorijsku pedagogiju, a osobito njezinu praksu. Dapače, one se iskazuju kao toliko zamjetna entropija odgoja u obitelji, školi, slobodnom vremenu, na radnom mjestu, općoj kulturi i kvaliteti življenja da zbog toga svakako valja reagirati. Tek je privid, ako se misli, kako samo materijalna dobra mogu, svojom kratkotrajnošću, zamijeniti čovjekov duhovni i socijalni mir, sreću i zadovoljstvo. Na tome tragu pedagogiji se dugo (bolje reći uvijek, pa i danas), prigovaralo da je ona i dalje samo tradicionalna praktična disciplina iz razdoblja prosvjetiteljstva i moderne, kao općeg duhovnog i kulturnog pokreta osamnaestoga stoljeća, utemeljenog na vjeri, učenosti, razumu, i svojevrsnoj općoj poslušnosti, kao polazištima davno prevladanog humanizma. Ide se čak tako daleko da se kaže kako se pedagogija kroz gotovo dva i pol stoljeća – još od vremena svoje prve mladosti, koja se veže uz njezino znanstveno utemeljenje Herbartovim formalno-didaktičim stupnjevima nastavnoga sustava – nije znatnije mijenjala, nego je činila samo neka retuširanja. Pritom se, dakako, zaboravlja da su mnogobrojni novi pedagoški pokreti i pravci; alternativne pedagoške ideje i škole, unutar jedne nove reformne pedagogije, koje ovi kritičari vjerojatno dovoljno niti ne poznaju, teorijski i praktično stalno unosili potrebnu živost i inovacije u tadašnju školu. U odgoju i obrazovanju uvijek su bolji oprezniji koraci, nego radikalni zahvati i eksperimenti *in vivo*. Sve to naša pedagoška prošlost poznaje, pa iako se nikada ne živi samo od nekih reminiscencija iz povijesti, koliko god je istina da tek oni koji poznaju staro, mogu novo stvarati, trajne vrijednosti treba uvažavati i zadržavati. No promjene ne mare odveć za povijest – one se naprosto događaju i treba ih stoga upoznati i slijediti.

Tako je, na primjer, u našu pedagogiju postmoderna ušla na svome samome kraju kao najava nove epohe. Dok je Europa još tamo negdje između

pedesetih i sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća upoznala jedno novo vrijeme kroz filozofske i znanstveno-teorijske radove Francuza (prije svih Lyotarda, Baudrillarda, Derride) te Nijemaca (Habermasa, Welscha, Schmidta), a osobito nove filozofske i životne diskurse, stanja i strategije razvoja, naši su filozofi i sociolozi (Despot, Kuvačić, Flego, Rodin, Kalanj, Katunarić, Paić i drugi), za razliku od pedagoga, svakako imali dovoljno znanja o tome i aktivno pratili ove tijekove. Tek devedesetih godina dvadesetoga stoljeća, slomom socijalizma, naša je pedagogija, tu i tamo, počela pokazivati interes i plašljivo otvarati vrata nekim novim teorijskim razmišljanjima – kako vlastitim radovima, tako još više prevođenjem stranih knjiga. I škola je, u tome smislu, počela otvorenije disati, a obrazovna politika razumijevati i dopuštati prodor te uvođenje pluralnih ideja u naš odgojno-obrazovni sustav.

Zašto je danas, kada želimo govoriti o mjestu i zadaći pedagogije u društvu znanja i gospodarstvu utemeljenu na znanju, tim inače pomodnim i jednako tako nekima nejasnim sintagmama, važan za razumijevanje postmoderne društveni kontekst. Upravo zato što je on nužno pridonio promjenama unutar nje same i upozorio na prevladane odgojne teorije i praksu proizašlu iz modela zatvorenih, ideologiziranih sustava. I taj prefiks post nije u društvenim znanostima nešto nepoznato. Postmodernizam u društvenim znanostima ima, međutim, šire i sveobuhvatnije značenje od onoga koji mu se pridaje, i čije su posljedice praćene vrlo različitim, nerijetko i međusobno suprotstavljenim (novim) pokretima. Postmoderna je sveobuhvatna i javlja se u filozofiji, umjetnosti, književnosti, kulturi i svakodnevnom životu. To nije samo neka nova društvena teorija koja kritizira modernu, kako to inače neki pojednostavljeno misle. Pa ona se od moderne upravo i razlikuje svojom sveobuhvatnošću, neo-međenošću i programskom neograničenošću. Postmoderna u svakom slučaju zagovara otvorenost, individualnost, kritičnost, odgovornost te bijeg od rigidnih teorija i krutih društvenih sustava. Time je ona dramatično najavila, već na samom svom početku, što se kasnije u svijetu više puta potvrdilo, da će se na kraju dvadesetoga stoljeća događati duboke i dalekosežne promjene koje će označiti kraj jednog razdoblja te najaviti mnoge druge društvene preo-

krete. Svakoj društvenoj znanosti, pa tako i pedagogiji, to je trebao biti jasan memento.

Sve nabrojane postmoderne pojave i društvene promjene mnogima su opet značile samo životni nihilizam, kulturni relativizam i neodgovorne društvene eksperimente s nesagledivim posljedicama. Zato su postmodernu i nazvali „strategijom zaborava” koja ne mari za prošla vremena; njihove su stave vrijednosti, načine mišljenja i stilove življenja. Otvorivši zapravo novu slobodu prema svemu kroz, uvjetno kazano, univerzalnu teoriju svega, postmoderna je potresla cijelo društvo, i njegovo svakodnevno pojedinačno funkcioniranje. Ona je upozorila, a to je pedagogiji trebala biti vrlo važna poruka, da se život može i mora promatrati iz više teorijskih uglova i filozofskih širina te da čovjeku treba dati slobodu odabira načina na koji se želi obrazovati, stjecati određena znanja i životne (ne samo profesionalne) kompetencije.

Osim što dokida krute teorije, čvrsta i nepromjenjiva misaona uporišta, postmoderna potiče traženje novih vrijednosti u svojevršnom funkcionalnom kaosu, što ponekad, istini za volju, vodi improvizacijama, proizvoljnosti, pa i neodgovornosti. To se mora naglasiti i zbog činjenice da se na kognitivnom planu preferira divergentno pred konvergentnim mišljenjem, odnosno kreativno sporenje umjesto spoznajnog oportunizma i konformizma. U jednom stvaralačkom smislu otvara se, dakle, diskurs nepoznatog kao svojevršni izazov drugim, različitim i novim načinima učenja. Umjesto cjelovitosti i jedinstva (tipično za svaka jednodimenzionalna), prednost se daje različitostima i pluralizmu ideja. Jednom riječju, može se reći da nastupa dosta radikalni pluralizam od oblika i načina mišljenja, preko djelovanja sve do sukoba na otvorenoj političkoj sceni. Postmoderna se protivi konzervativnom tradicionalizmu, represivnom socijalnom ponašanju, preveliku propisivanju i normiranju, krutim teorijama i čvrstim dokazima, a nudi slobodne asocijacije i fleksibilne paradigme. U komunikaciji među ljudima očekuje i zagovara snošljivost, a u poslovnim komunikacijama osobnu odgovornost, rizik i timsko djelovanje. Različitost je prirodna, kažu njezini zastupnici, i zato je ne treba prikrivati. Ideal dobra odgoja jeste samostalno biće, a vrhovno načelo

obrazovanja individualitet svakoga pojedinca bez bilo kakvih zapostavljanja i diskriminacija.

Nas, međutim, ovdje zanima što su postmoderna kretanja i promjene značile za našu pedagogiju, koja se kao spori učenici, teško prihvaćala i najnužnijih promjena, ili joj, pak, društvene okolnosti ondašnjih vremena, to jednostavno nisu niti dopuštale. Najopćenitije se može kazati da su različite postmoderne znanstvene teorije, paradigme i primijenjena istraživanja oslabili njezinu tradicionalnu intencionalnost i zatvorenost u vlastito dvorište. Otvoren je sustav interdisciplinarnе suradnje, znanstvenog dijaloga i veće primjene rezultata istraživanja drugih znanosti u sustav odgojne teorije i prakse. S druge strane, to niukom slučaju nije značilo odustajanje od čvrstih znanstvenih činjenica i etičkih načela odgoja, bez obzira na očevide razlike između jedne postmoderne (kreativne) i tradicionalne pedagogije (propisa, recepata i naputaka).

U pogledu metodologije znanstvenog rada, u pedagogiji su značajni impulsi dobiveni kroz ona istraživanja koja se nisu zadržavala samo na psiho i pedometriji, što se, koliko korisno, toliko i pomodarno, prenosilo iz egzaktnih prirodnih u neke društvene i humanističke znanosti. Različita kvalitativna istraživanja i hermeneutička promišljanja u pedagogiji otkrila su da čovjek ima i neku dušu, neke emocije, višestruku inteligenciju, neko socijalno biće i humanu dimenziju što se ne smije ubijati u njemu, nego otkrivati, poticati i razbuktavati da se iskaže u cjelokupnoj punini svojih individualnih mogućnosti. To je, jednako tako, različite monističke pravce, tzv. pozitivne pedagogije, zamijenilo pluralnim i otvorenim teorijama. Zato se današnja borba pojedinaca za davno ostvarenu autonomiju, znanstvenost i samostalnost pedagogije čini smiješnom, makar uvijek i ne bezrazložnom, kada je postmoderna ionako svugdje najavila svojevrsnu dekonstrukciju, delegitimaciju, demontažu i sunovrat tvrdih teorijskih sustava. Mnoge su, stoga, teorije i čiste znanstvene discipline postale samo muzejski pojam, a zamijenile su ih složene amfibijske međudisciplinе, koje su na vrijeme shvatile višestruke znanstvene međuzavisnosti.

To je, na primjer, sasvim konkretno vidljivo u onom pedagoškom djelovanju gdje institucionalni odgoj i obrazovanje pružaju stalni otpor sva-

kom vanjskom utjecaju; gdje se škola drži jednim (i samo) mjestom obrazovanja, a nastavnici i dalje neprikosnoveni prenositelji znanja, dok se obitelji ostavlja, valjda, samo biološko reproduktivna funkcija. Na tragu postmoderne suvremena se pedagogija okreće svakodnevicu kao vremenu cjeloživotnog obrazovanja i učenja: neformalnim i informalnim načinima stjecanja znanja, profesionalnih kompetencija i kulture življenja. I ulica je, kažu ovi zastupnici, mjesto odgoja, kao i mjesto zaposlenja, gdje se osim poslovne stječe i razvija prosocijalna komunikacija. Jednako tako pridaje se važnost obitelji koja nas odgoja i uči; slobodnom vremenu i putovanjima kao novih posrednicima u razvijanju kulture i kvalitete življenja, zatim crkvi, građanskim udrugama i medijima te novim funkcionalnim pismenostima. I što je još važnije: svi smo mi, današnji stari, i mladi jedna totalna on-line generacija osuđena da intenzivno i iznova uči cijeloga života.

Globalno ozračje

Za promišljanje suvremene pedagogije nezaobilazno je osvrnuti se na još jednu aktualnu svjetsku pojavu. Riječ je o globalizaciji koja nije, kao što se to obični misli, samo ekonomska ili politička kategorija što se drastično iskazuje u svjetskoj socijalnoj neravnoteži. To nije, jednako tako, samo neki (i nečiji) dogovor ili ugovor – makar se veliki i razvijeni redovito sastaju da bi dogovarali zajedničku strategiju o vitalnim (globalnim) pitanjima ostalog svijeta – globalizacija se jednostavno događa. Važnije je stoga znati da se stvarno zbiva umrežavanje svijeta u svim područjima životne međuzavisnosti – od gospodarskih, preko građanskih, kulturnih i komunikacijskih sustava. Nove tehnologije, internetizacija, ekologija, bio-modifikacije, inženjering-proizvodnja, promet, svakojake prijetnje i sl., danas su sasvim zasjenile svoje pitome preteče globalizacije – McLuhana i McDonalda.

Pojava globalizacije, sa svim svojim protuslovljima i nema tako izrazit paradigmatički utjecaj na pedagogiju, osim osvješćavanja njezine praktične infrastrukture koju može sasvim zbuniti globalna neuređenost i neravnoteža; zatim otvaranje društvenih struktura, stalna demokratizacija odnosa, javno nadziranje ljudskih prava i drugih tekovina civilnog društva te svakodnevno ponašanje ljudi.

Ali globalan pogled otkriva i nepravde, zatim ogromne razlike među ljudima koje nisu rezultat prirodnosti, sve do manifestiranja sile, nad-nacionalnog suprostavljanja i izrabljivanja. A sve to, kao što smo već naglasili, odgaja ljude, po čemu je to onda i prvorazredno pedagoško pitanje. U tome se javljaju i različiti medijski posrednici koji globalnu svakodnevicu homogeniziraju kao novu životnu kulturu stvarajući pritom globalne multidimenzionalne identitete, koji samo prividno uspjevaju u slamanju pojedinačnog za račun zajedničkog, kao u zaboravljenom i neuspjelom melting potu.

Sve je ovo popraćeno pojavama multikulturalnih društvenih struktura koje, također, mijenjaju odnose među ljudima u životnim zajednicama te otvaraju za odgoj i socijalizaciju brojna (često i konfliktna) pitanja međukulturnih i etničkih dijaloga, suživota, snošljivosti i međusobnog uvažavanja. Ovo postaje za suvremenu pedagogiju vrlo izazovna tema jer iskoračuje iz privremene „pedagogije za strance-migrante”, kakva se sedamdesetih godina prošloga stoljeća pokušala razvijati u Zapadnoj Europi, i prerasta u aktivni interkulturalni dijalog kao interakciju jednakovrijednih partnera. Za pedagogiju cjeloživotnog učenja i socijalizacije u mreži društava znanja, gdje će uz informacije, nove tehnologije, nove kompetencije važnu ulogu igrati novi odnosi među ljudima i neka drugačija prijateljstva, potrebno je višestruko naglasiti njezinu humanu varijantu: nenasilja, tolerancije, potiskivanje ekstremizama, predrasuda, socijalnih stereotipa u razlikama među ljudima s gledišta podrijetla, vjere, rasne i svjetonazorne različitosti. Treba li, na kraju krajeva, u tome globalno kaotičnom svijetu i odgoj na tragu postmoderne osnažiti i revidirati.

U svijetu koji se strukturalno (makar uz povremene prijetnje i sukobe) homogenizira, pedagogija, odgoj i obrazovanje dobivaju vrlo značajno mjesto. Jer stara je pedagoška maksima da nije dovoljno nekoga nečemu naučiti, nego ga od nečega valja i odučiti, što je, mora se priznati, teže od prvoga. Suživot novih Europejaca, novih Svjetskih građana, možda nekih novih Svemiraca, sasvim je drugačiji od dosadašnjeg i treba ga strpljivo izgrađivati. Mi toga danas možda i nismo dovoljno svjesni, ali zato imamo dovoljno ne samo naznaka, nego i praktičnog događanja oko sebe, koje jasno ukazuju da

brze promjene traže potrebna socijalna prilagođavanja. Ovo je i cjeloživotna odgojna tema za pedagoški teoriju, a ne samo stjecanje znanja i postizanje obrazovnih dobara. Radi se, dakle, i o formi i sadržaju permanentnog razvoja čovjekovih potencijala i formiranja novih kompetencija za sutrašnjicu, što pedagogija mora na vrijeme anticipirati i integrirati u sustav cjeloživotnog obrazovanja kao svoju primarnu zadaću i trajnu kategoriju. U trendu harmonizacije hrvatskog obrazovanja s Europom na to nas obvezuje i zajednički Memorandum o cjeloživotnom učenju.

Pedagogija na novim obzorima

Društvena je scena, kao što smo vidjeli, vrlo dinamična. Na teorijskim paradigmama njezinih promjena suvremena pedagogija mora izgraditi svoju istraživačku metodologiju i znanstvenu strukturu, odnosno, sukladno tome usmjeriti svoje praktično odgojno i obrazovno djelovanje i ambicije prema svim dobnim skupinama i na svim provedbenim instancama. Te promjene moraju zahvatiti vrlo široko polje njezina djelovanja mijenjajući pritom ustaljene i prevladane sadržaje, oblike, sredstva i metode rada. Njoj je za ovo potrebna jedna nova filozofija odgoja i obrazovanja u odnosu na određenje predmeta i cilja, te etičkih načela i kriterija u odabiru svojih ključnih zadaća. S gledišta antropoloških i kulturoloških poveznica među sadržajima i programima, moraju se tražiti vrijednosni odgovori na društvene izazove te osobne vrline i stručne kompetencije pedagoga.

Tek iz jasnoće ovih polazišta pedagogija si može osigurati predvodništvo među ostalim znanostima koje participiraju u odgoju i multidisciplinarnom dijalogu o različitim obrazovnim temama i problemima. Osim toga, otvorenim, pluralnim i multikulturalnim društvima, kakvih je danas većina u svijetu, odgovara oslobođen odgoj, humana škola i odgovorno roditeljstvo. To trebaju biti teorijski temelji i polazišta različitih obrazovnih strategija i pedagoških standarda kojih je u nas svakoga dana sve više, kao i svojevrstnih kurikulumskih euforija što se posljednjih desetak godina pojavljuju u hrvatskoj obrazovnoj politici, pa i pedagogiji. Na žalost, mi još uvijek nismo u dovoljnoj mjeri osvijestili niti javnosti nametnuli potrebu da politiku obrazova-

nja trebaju voditi stručnjaci, a ne političari, kao što inovacije u obrazovanju trebaju predlagati nastavnici praktičari te sudjelovati u njihovu osmišljavanju. Jer, treba naglasiti, stručnost i znanje nikada nisu skupi, neznanje se plaća.

Mnoštvo je još uvijek sporednih tema kojima se naša obrazovna politika bavi i nameće ih, na žalost, i stručnjacima kao predmet njihova uključivanja u stručne i ekspertne timove. Daleko je više tema koje bi trebalo znanstveno istražiti pa tek onda ponuditi prave prijedloge i riješenja. A nama je samima, osim toga, prijeko potrebna nova filozofija cilja odgoja i obrazovanja, osmišljene preuredbe odgojno-obrazovnog i školskog sustava, nacionalnog kurikulumu i pratećih pedagoških standarda. U svijet znanja ne ulazi se s improvizacijama i prevladanim modelima obrazovanja. I sam se pojam znanja danas rekonceptualizira i stvara njegova nova struktura kojoj se nužno pridodaju socijalno-komunikacijske komponente i poduzetničke sposobnosti. Taj svijet znanja želi vas kao inovatore, a ne kao imitatore. Sa svijetom znanja treba se harmonizirati, a ne izolirati.

Cjeloživotno učenje, odgoj i obrazovanje moguće je danas provoditi tek ako se uvažava dijalog različitih čimbenika koji u tome žele sudjelovati i ukoliko ga se ispravno shvaća kao obrazovanje za osobni i društveni razvoj. To nisu, kao što se misli, samo privatne škole i obrazovne ustanove, nego čitav spektar različitih alternativnih i pedagoških ideja, individualnih poticaja i pokušaja, partnerstva i suradništva i sl. u odgoju. Ali tu praktičnu živost u obrazovanju treba pedagogizirati i usmjeriti da djeluje na način odgovornog i kompetentnog sudogajatelja kako bi se izbjegle improvizacije i opasna eksperimentiranja ljudima. To, naravno, ne pripada nikakvoj pedagogiji kontrole, nego brizi da se u njezinu okrilju ne događaju nepoželjne antipedagoške pojave.

U krilu razvijene znanstvene pedagogije u svijetu, a pomalo i u nas, naziru se njezine posebne discipline koje prividno manje teme i probleme uzimaju kao predmet svoga dubljeg izučavanja i istraživanja. Takve diferencijalne pedagogije u stanju su suptilnije i preciznije odgovoriti rastućem broju različitih pojava iz života djece, mladih, odraslih i ostarjelih osoba koje trebaju zatim biti predmet zajedničkog interesa jedne integrativne peda-

gogije. Tako na primjer, pedagogija poremećaja u ponašanju, pedagogija adolescencije, pedagogija kurikuluma, pedagogija djetinjstva, pedagogija cjeloživotnog učenja, pedagoška dijagnostika i mnoštvo drugih novih disciplina pokazuju spremnost i sposobnost pedagogije da čovjeka prati, služi mu i pomaže u njegovu cjeloživotnom učenju i kvalitetnu življenju. I to nije, da se naglasi, zbog mogućeg pretjeranog autonomaštva, nikakvo rastakanje pedagogije, nego dapače njezino razvojno bogatstvo. Pedagogija se sama mora osvijestiti činjenicom da na početku dvadeset prvog stoljeća znanje postaje apsolutni kapital, a pedagogija za to „stoljeće znanja” mora pronaći svoje vlastite odgovore o načinima ostvarenje ljudske osobnosti koja će biti nositelj novih razvojnih snaga. U traženju sebe i odgovora na izazove društva znanja i naša bi pedagogija napokon trebala što prije prevladati „tranzicijski sindrom” i uvidjeti u čemu je razlika između braće Epimeteja i Prometeja.

Odgojno-obrazovna svakodnevica

Jednom starom didaktičkom načelu, kojeg je još u prvoj polovici dvadesetog stoljeća inaugurirala tadašnja reformna pedagogija, dodajmo riječ cjeloživotno plus „učiti za život putem života” pa ćemo slikovito vidjeti kako je pedagogija uvijek slijedila vrijeme, društvene promjene i aktualne čovjekove razvojne potrebe. Danas se ovo želi ostvariti kroz predškolski rani razvoj i odgoj u životnoj zajednici; kvalitetnu i humanu školu koja će imati smisla i za nove teme, ali i hrabrosti oprostiti od prevladanog i nepotrebnog; odgojem i obrazovanjem što će u društvo znanja unijeti nove medijske pismenosti, nova prijateljstva, socio-ekološku odgovornost, zdravstvenu disciplinu, kulturu provođenja slobodnog vremena i opće kreativno ozračje u kojem se može misliti vlastitom glavom na različiti način i snošljivo prema svojoj okolini. Na trajnim odgojnim vrijednostima ova pedagogija treba konstruktivno integrirati vanjske utjecaje kako bi se konstituirala kao teorija cjeloživotnog učenja te integrativna, formativna i preventivna disciplina.

Znanje, kompetencija i komunikacija tri su suvremene komponente koje objedinjuju idealan obrazovni tip. Integriran sa slobodom i samostalnošću tvori biće sposobno da cjeloživotnim uče-

njem odgovori izazovima postmodernih društava. Osposobljavanje, dakle, čovjeka za život, za stalno učenje i obrazovanje nije samo briga za njegovu profesionalnu kompetenciju, nego i poželjna razina njegove opće kulture. U današnjem vremenu brzih promjena samo kvalitetno opće obrazovanje može biti siguran temelj za nadogradnju stalnih inovacija i novih znanja. Permanentno i globalno učenje novi su obrazovni zadaci koje treba artikulirati u sustav cjeloživotnog učenja, a jednako tako i različite oblike socijalne suradnje između učenika i nastavnika. Revizija stoga, ne samo cilja i zadataka odgoja i obrazovanja, nego i promjena cjelokupne nastavne tehnologije - od oblika, preko sredstava, načina izvođenja do vrednovanja krajnjih učinaka ukupnog pedagoškog djelovanja - zadaća je jedne nove pedagogije. U njoj ima mjesta za više učitelja, kao medijatora među obrazovnim sadržajima i kulturama, koje se treba pedagoški osposobiti da odgovorno mogu profesionalno djelovati. Ovakav pristup neka je vidljiv i u strukturi nacionalnog kurikulumu, koji je danas osnovni dokument optimalnog puta ostvarenja strategije zacrtanih ciljeva sva-ke politike obrazovanja.

Nikako nije dovoljno deklarativno planirati kurikularne promjene u obrazovnim sustavima, a da se pritom ozbiljno ne zahvati u opće ozračje u kojem se želi realizirati izvedbenost programiranih ciljeva i sadržaja. Moderna nastava, kao proces aktivnog i partnerskog stjecanja znanja, podrazumijeva autonomno učenje i upotrebu aktivnih metoda

rada s razumijevanjem. Škola je mjesto, kako kaže Hentig, iskustvenog učenja orijentiranog na samostalnost, inicijativu i poduzetništvo. Ali ona je istodobno i odgojno-socijalna zajednica, koja se, bez ikakve retromanije, vraća svome iskonu, tj. da bude mjesto prirodnog odrastanja.

Umjesto bavljenja sporednim stvarima, što nam ih nameću i roditelji, i mediji, trebamo se dublje upustiti u pedagoške analize procesa učenja, načina stjecanja znanja, odnosa koji vladaju među glavnim protagonistima obrazovnog procesa i načina kako učenika motivirati, osposobiti i pridobiti da samostalno misli i radi. Učeniku treba, osobito u doba kasnog djetinjstva i adolescencije, uliti samopouzdanje, a ne ga neprimjerenim (ne)pedagoškim mjerama isključiti i onemogućiti u osamostaljivanju. Kako promijeniti ulogu učitelja kod vrednovanja i ocjenjivanja učeničkih postignuća. Kada će, napokon, učitelj steći hrabrost i nadvladati u sebi ulogu arbitra kod provjeravanja znanja. Ili, kako učitelj može (pro)cijeniti samostalnost učeničkih uradaka, znati vrednovati kvalitetu međusobnih slobodnih razgovora s njima, procijeniti iznošenje zanimljivih ideja od strane učenika, njihovih kreativnih rješenja, ponašanja i sl. Formiranje učenikove osobnosti dug je proces izgrađivanja njegova fleksibilnog, a ne okovanog identiteta. Mi se ionako svi skupa moramo zapitati: zašto, i uolikoj mjeri, i sama pedagogija pridonosi formiranju konfliktnih i frustriranih generacija i zašto odrasli (roditelji) nisu prema djeci, a osobito mladima, vjerodostojni.

Literatura

- Baacke, D., Frank, A., Frese, J., Nonne, F. (Hrsg.) (1985), *Am Ende – postmodern?* München: Juventa Verlag.
- Beck, U. (2004), *Moć protiv moći u doba globalizacije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Beck, U., Grande, E. (2006), *Kozmopolitska Europa*. Zagreb: Školska knjiga.
- Goldberg, D. T. (Ed.) (1994), *Multiculturalism: a critical reader*. Oxford: Blackwell.

- Hentig, H.v. (1997), *Humana škola*. Zagreb: Educa.
- König, E., Zedler, P. (2001), *Teorije znanosti o odgoju*. Zagreb: Educa.
- Kalanj, R. (2004), *Globalizacija i postmodernost*. Zagreb: Politička kultura.
- Lenzen, D. (1999), *Erziehungswissenschaft*. Reinbek b. Hamburg: Rowolt.
- Mijatović, A. (2002), *Obrazovna revolucija*. Zagreb: Hrvatski zemljopis.

Previšić, V. (2007), Kurikulum – teorije, metodologija, sadržaj, struktura. Zagreb: Zavod za pedagogiju i Školska knjiga.

Previšić, V. (2002), Postmoderne paradigme u pedagogijskoj teoriji i praksi. U: Rosić, V. Odnos pedagogijske teorije i pedagoške prakse. Rijeka: Filozofski fakultet.

Rifkin, J. (2006), Europski san. Zagreb: Školska knjiga.

UNESCO-ovo svjetsko izvješće (2007), Prema društvima znanja. Zagreb: Educa.

Summary

Pedagogy: towards Lifelong Education and Knowledge Society

Vlatko Previšić
Faculty of Philosophy, University of Zagreb, Croatia
Department of Pedagogy

The basic aim of the paper, so appropriately chosen, is to reflect upon current problems of pedagogy as a science in Croatia and abroad and its implications for educational practice, thus serving as an introduction to the topic. The starting point is, naturally, a recent historical context and the current state of affairs. The paper then proceeds to view the future in the light of the main title and tries to show how lifelong learning helps us enter a knowledge society, already on our doorstep. The paper opens with an overview of post-modern and multicultural social changes (from globalisation and the overwhelming technological conquest by the Internet to the creation of an open social scene and pluralist social situation), which provides the context in which modern pedagogical science should be viewed. Only when such a scene is set can we ask ourselves what to do or how to proceed with our pedagogical work with a new, on-line generation and how to face the changes mentioned. Now, when those new horizons have opened, pedagogy must be able to offer creative reactions to the new situation in education, taking into account institutional, family, media, and other informal influences at work in the sphere of socialisation and education. Can modern pedagogy, teachers and pedagogues face those challenges and respond to them adequately?

Key words: pedagogy, lifelong learning, knowledge society, education, pedagogues